

نمونه‌های قرآنی با رویکرد تربیتی

از سری روش‌های تربیت اسلامی

تألیف: عبدالرحمن النحلاوی

ترجمه: ابراهیم مرادی

مثلهای قرآنی

با رویکرد تربیتی

مؤلف : عبدالرحمن النحلاوي

مترجم : ابراهيم مرادی

ناشر : نشر احسان

حایخانه : مهارت

نویسندگان: اول - ۱۳۹۴

راز: ۲۰ جلد

قیمت: ۵۰۰ تومان

شايك : ٥-٣٤-٠٣٤٩-٠٠-٩٨٠٠

النحلاوي، عبدالرحمن.

Nahlawi, Abd al-Rahman

التربية بضرب الأمثال. مثلهاى

قرآنی با رویکرد تربیتی.

تأليف: عبدالرحمن النحلاوي

ترجمه: ابراهیم مرادی.

تهران: نشر احسان، ۱۳۹۴

٢١٤ ص.

ISBN: 978-7-0-349-034-0

موضوع: قرآن -- امثال. قرآن

برگزیده ها-- ترجمه ها.

قرآن -- اخلاق -- تربیت اخلاقی -

- جنبه های قرآنی.

مرادی، ابراهیم، ترجم.

ردہ بندی کنگرہ: ۱۳۹۴

٤٠٠٣ ت ٤ / ٤ / ٨٤ ب

۲۹۷ / ۱۵۴: دیویتی

کتابخانه ملی ایران ۳۴۱۹۶۲۱

نشر حسن

تهران: خ انقلاب. رویروی دانشگاه تهران.
پاساژ فروزنده. شماره ۴۰۶. تلفن: ۶۶۹۵۴۴۰۴

فهرست

۱۱	سخن ترجم
۱۵	مقدمه
۱۷	درآمد
۲۱	فصل اول
۲۱	تعریف مثل قرآنی و تحلیل مراحل سه گانه‌ی تربیتی آن
۲۱	معنای لغوی و قرآنی مثل
۳۰	تعریف مثل قرآنی
۳۳	مراحل بیان مثل قرآنی و عناصر تربیتی آن
۳۵	تحلیل تربیتی
۴۳	فصل دوم
۴۳	دسته‌بندی مثل‌های قرآنی و انواع آن
۴۳	اول: انواع این دسته‌بندی
۵۳	دوم: شرح برخی از انواع مثل‌های قرآنی
۵۳	نوع اول: تفاوت مثل‌ها به دلیل تفاوت در موضوع
۵۶	نمونه‌ای از این نوع
۸۱	تحلیل تربیتی مثل
۶۰	نمونه‌ی دیگر
۷۵	تحلیل تربیتی
۸۵	نمونه‌ی دیگر
۸۵	بررسی مراحل تربیتی مثل
۹۲	تطبیق مثل بر ممثل له
۱۰۲	تحلیل تربیتی
۱۰۳	دسته‌بندی مثل‌ها براساس روش ضرب‌المثل

۱۰۴	نمونه‌ای از این نوع.....
	پیامدهای روحی- روانی مثل‌هایی که براساس مقایسه هستند تا برابری
۱۱۰	میان دو چیز مخالف را رد نمایند.....
۱۱۵	فصل سوم.....
۱۱۵	مهم‌ترین اهداف مثل‌های قرآنی.....
۱۱۵	اهداف تربیتی مثل‌ها.....
۱۱۷	بیان نمونه و تحلیل آن.....
۱۱۸	تحلیل تربیتی مثل.....
۱۲۲	نمونه‌ی دیگر.....
۱۳۲	مهم‌ترین ویژگی‌های اهداف اخلاقی مثل‌های قرآنی.....
۱۳۶	مثل‌هایی که برای نهادینه کردن این ویژگی‌ها بیان شده‌اند.....
۱۴۰	شرح مهم‌ترین اهداف اخلاقی مثل‌های قرآنی.....
۱۴۱	تحلیل تربیتی مراحل به گانه‌ی مثل.....
۱۴۲	نمونه‌ی دیگر.....
۱۴۲	تحلیل مراحل تربیتی این مثل.....
۱۶۷	مقدمه‌ای برای بیان اهمیت این هدف در ساختن جامعه‌ی سالم.....
۱۶۷	بیان مشکل.....
۱۶۸	راه چاره برای حل این مشکل.....
۱۷۸	بیان نمونه‌ای برای ماندگاری حق و تعالی.....
۱۷۸	تحلیل تربیتی مثل.....
۱۸۹	فصل چهارم.....
۱۸۹	تحلیل روحی- روانی و آثار تربیتی روش تربیت.....
۱۸۹	مثل‌های قرآنی.....
۱۹۰	مقدمه‌ها.....
۱۹۰	نتیجه.....
۱۹۷	درک ارتباط میان «مشبه» و «مشبه به».....
۱۹۷	کشف ارتباط.....
۱۹۸	دست‌یابی به پیامدهای خوش، به‌وسیله‌ی در بر گرفتن هدف‌های اخلاقی.....
۲۱۳	فهرست منابع.....

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿وَلَقَدْ صَدَقْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا﴾ (كهف: ۵۴)

اما در این قرآن برای ما، همان، هرگونه مثلی را [که در امور دین و دنیا پند نیازمند باشند] به شیوه‌های گوناگون بیان داشته‌ایم [تا از آنها پند گیرند] ولی انسان [طبیعتاً] دوستدار جر و بحث و شایسته است و [بیش از هر چیز به مجادله می‌پردازد] و با حقایق می‌ستیزد[.]

﴿وَأَضْرَبَ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَا أَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْطَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيحُ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقْنِدًا﴾ (هف: ۴۵)

«ای پیغمبر! برای آنان [که به دارایی دنیا می‌نازند] به ارلاد و اموال می‌بالند] مثال زندگی دنیا را بیان کن که همچون آبی است که از [ابر] آسمان فرو می‌فرستیم. سپس گیاهان زمین از آن [سیراب می‌گردند و به سبزه، آن رشد و نمو می‌کنند] و تنگاتنگ و تو در تو می‌شوند. [عطر گل و ریحان با او] پرندگان درهم می‌آمیزد و رقص گلزار و چمنزار در می‌گیرد. ولی این صحنه به ناگاه ز دیری نمی‌پاید و باد خزان وزان می‌گردد، و گیاهان سرسبز و خندان، زرد رنگ و [سپس خشک و پرپر می‌شوند و بادها آنها را [در اینجا و آنجا] پخش و پراکنده می‌سازند! آری! داشتن را نداشتن، و بهار زندگی را خزان در پی است، پس چه جای نازیدن به وی است. این خدا است که نعمت و حیات می‌دهد و هروقت که بخواهد نعمت و حیات را بازپس می‌گیرد] و خدا بر هر چیزی توانا بوده [و هست].»

سخن مترجم

حمد و سپاس آن خدایی را که إقرأ را و نون و القلم و ما یسطرون را بر بلندای آسمانش به فراداد - و اندک آن که صراط المستقیم را تنها شاهراه سعادت و خوشبختی قرار داد و رحمة‌ی ایمان و اخلاص را به مهمانی دل‌ها روانه نمود. درود بر پیام‌آور مهربانی ما، محمد ﷺ که هدایش او را رحمة للعالمین و اسوه حسنه نام نهاد. او که با گلزار وحی بوستان اسلام را به جهانیان ارزانی داشت و مناجات امتی امتیش هنوز در گوشه و کنار عالم هستی می‌پیچد.

با نگاهی به پیشینه‌ی زبان و ادبیات عرب در گذر تاریخ، آثار بی‌شماری به چشم می‌خورد که نتیجه‌ی تلاش وصف‌ناپذیر عالمان بزرگ بوده است. در این میان قرآن به دلیل اعجاز شگفت‌انگیزی که دارد، ترجمه‌ی خاص را به خود جلب کرده و به‌عنوان یکی از علوم مهم در این حوزه، مورد بررسی و کنکاش زیادی قرار گرفته است. خداوند قرآن را چراغی فروزان بر فراز راه مومنان قرار داد تا آن‌ها با برگرفتن نورش قدم در راه بندگی او بگذارند. قرآن از ابتدای نزولش بر قلب پیامبر ﷺ راه تربیت مومنان را در پیش گرفت. با این حال با تحقیق در آیات قرآن کریم می‌بینیم که خداوند برای محقق ساختن این هدف از روش‌های متفاوتی بهره برده و شیوه‌های گوناگونی را به‌کار

برده است. یکی از روش‌هایی که خداوند در جاهای مختلف قرآن از آن بهره برده، استفاده از مثل‌های قرآنی است. این مثل‌ها با تصویر آفرینی زیبا، از راه تشبیه به پدیده‌های هستی، عقل و وجدان آدمی را به کار می‌گیرند و عواطف و احساسات فطری او را بر می‌انگیزانند، تا فهم اهداف تربیتی قرآن برای هر انسانی آسان گردد.

در زمینه مثل‌های قرآنی در زبان فارسی پژوهش‌های زیادی انجام نگرفته است. به همین دلیل با توجه به شیوهی متفاوت نگارش کتاب التریبۃ بضرب الامثال، تالیف استاد عبدالرحمن النحلاوی، قصد بر آن شد که ترجمه‌ی این کتاب ارزشمند را به عنوان موضوع پایان نامه معرفی نمایم تا در این زمینه دیدگاهی متفاوت و اساسی نو پیش روی فارسی‌زبانان قرار گیرد. در این زمینه استاد النحلاوی با نگاهی دقیق این روش‌ها را مورد بررسی قرار داده و به رشته‌ی تحریر درآورده است. این روش (ضرب‌المثل) نیز از نگاه نافذ ایشان پنهان نمانده و در کتابی تحت عنوان (التریبۃ بضرب الامثال) در چهارفصل با رویکردی تربیتی به این موضوع پرداخته است. در فصل اول به تعریف مثل و تحلیل تربیتی آن می‌پردازد و در فصل دوم، دسته‌بندی انواع مثل‌های قرآنی اشاره می‌کند. در فصل سوم مهم‌ترین اهداف مثل‌های قرآنی را بیان می‌نماید و در فصل چهارم به تحلیل روحی - روانی و بیان آثار تشبیهی این روش می‌پردازد.

استاد النحلاوی در سال ۱۹۲۷م در دمشق چشم به جهان گشود و در فلسفه و تربیت اسلامی صاحب‌نظر است. ایشان در دانشگاه‌ها و موسسات تربیتی کشورهای عربی مانند: دانشگاه دمشق و دانشگاه اسلامی امام محمدبن‌سعود... به تدریس و پژوهش مشغول است و در زمینه‌ی

پژوهش موضوعی قرآن کتاب‌های زیادی را از جمله: التریبة بالآیات، التریبة بالعبرة، التریبة بالحوار، التریبة بالقصة، التریبة بالترغیب و الترهیب و... تالیف نموده است.

در این ترجمه رعایت کامل امانت، شیوایی و روانی بیان مورد توجه بوده و توضیحات اضافی مترجم در پاورقی با علامت [م] آمده است. برای ترجمه آیه‌های قرآن از تفسیر نور^۱ استاد دکتر مصطفی خرم دل استفاده شده است. از خاندان گرامی که نقد را راهی برای اصلاح و پیشرفت می‌پندارند، خواهش کردم که با دیده‌ی نقد به ترجمه‌ی این اثر بنگرند و انتقادات و پیشنهادها را با مترجم و یا مدیریت نشر در میان بگذارند. تقدیر و تشکر

آنگاه که ثمره‌ای به بار می‌نشاند عقل می‌سراید و دل می‌خرامد. اشک شوق رقصیدن خواهد گرفت و زبان از زیبایی آسمانی، گوش‌های آفاق و انفس را می‌نوازد که ای خدای من ای مونس تنهایی‌های من...

اکنون که به فضل خدایات ترجمه‌ی این کتاب به پایان رسیده است، یاریگرم باش تا بر صفحه‌ی دلم بنگارم:
«فضل خدای را که تواند شمار کرد

یا کیست آن که شکر یک را از هزار کرد

و

تواضع کند هوشمند گزین

نهد شاخ پر میوه سر بر زمین»

و سپاس گویم تلاش‌ها، غمخواری‌ها، دلسوزی‌ها و دعاها را ...

۱. خرم دل، مصطفی. تفسیر نور، نوبت پنجم، تهران: نشر احسان، ۱۳۸۶. [م]

نخست از جناب آقای دکتر عباس گنجعلی که به حق لباس استادی زینده‌ی ایشان است و در این پایان‌نامه (ترجمه‌ی این کتاب) راهنمای من بودند، صمیمانه تشکر و قدردانی می‌نمایم. از استاد محترم جناب آقای دکتر حسن مجیدی که مشاوره‌ی این پایان‌نامه را بر عهده داشتند و همچنین از اساتید گرامی گروه عربی دانشگاه حکیم سبزواری که در خدمت ایشان تلمذ نمودم، کمال سپاس و تشکر را دارم و برای استاد خوبم جناب آقای دکتر مصطفی جوانرودی که افتخار شاگردی ایشان را در دانشگاه پیام نور داشته‌ام ارزری سلامت و توفیقات روز افزون دارم. بر خود لازم می‌دانم به پاس سپاس هر که شاه، از عالمان علمی و معنوی‌ام که دین و دانش را به من آموخته‌اند یا بی‌دانشه باشم. از خداوند منان می‌خواهم که طول عمر با برکت به آنها عطا نماید. آنان را به‌ی ایمان، اخلاص و تقوا قرار دهد.

از برادران و خواهران عزیزتر از جانم، دوستان خوبم و تمام آنانی که به توانایی‌هایم ایمان داشتند و با صبر و شکیبایی، پشتیبان و یاریگر من در تمام مراحل زندگی بوده‌اند، قدردانی و سپاس ویژه دارم.

و در پایان

خداوندا، می‌دانم که در زمان ترجمه‌ی این کتاب، ادب قلم و کتابت را به جای نیاوردم اما به فضل بی‌پایانت چشم دوخته‌ام که این تلاش، مورد رضایت و خشنودیت قرار گیرد و توشه‌ای برای روز دستاویز گردد.

﴿ رَبَّنَا قَبَلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝ وَبِعَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْوَاحِدُ الرَّحِيمُ ﴾

ابراهیم مرادی

کارشناسی ارشد مترجمی زبان عربی

کرمانشاه - جوانرود تیرماه ۱۳۹۲

ebrahim.moradi۱۳۶۴@yahoo.com

مقدمه‌ی ناشر

این مجموعه‌ی علمی به بخش‌های مهمی در روش‌های تربیت اسلامی می‌پردازد که به‌واسطه‌ی تمرینی به آن نیازمند است. این سخن از آن رو است که پیامبر ﷺ با راهنمایی‌های قرآن کریم توانست نسل قدرتمند و جاودانی را به وجود آورد و این نسل نیز توانست تمدنی را طی سالیانی که تمدن در آن شکل می‌گیرد، بنا نهد و نیز مدت زمان زیادی بر این جهان حکمرانی نماید و در تمام زمینه‌ها، الگوهای شایسته‌ای ارائه دهد.

امروزه پدران، مادران و مربیان با وجود به‌کارگیری نظریه‌های تربیتی جدید دانشمندان مشهور شرق و غرب با مشکلات پیچیده‌ای در تربیت فرزندان روبه‌رو هستند و در برابر آن‌ها ناتوان مانده‌اند و نمی‌توانند کاری را از پیش ببرند.

این بدان معنی نیست که سخنان آنان نادرست است، بلکه این نظریه‌ها برای جامعه‌های دیگری وضع شده و نتایج تربیتی آن با جامعه‌های ما سازگار نیست و از دیگر سو تلاش‌های نامعقول و نادرستی را دنبال می‌کند که شرح آن‌ها در تحقیقات پژوهشگران به چشم می‌خورد.

از طرف دیگر این مجموعه (روش‌های تربیت اسلامی) مورد پذیرش

فکر و ذهن خوانندگان قرار گرفته است و در آن فوایدی را مشاهده نموده‌اند که در برابر مشکلاتی که در مسئولیت تربیتی‌شان با آن روبه‌رو هستند، نیروی تازه‌ای به آن‌ها می‌بخشد و راهی را پیش روی آن‌ها قرار می‌دهد تا برای راهنمایی کودکان براساس آن عمل نمایند.

دارالفکر دمشق

www.ketab.ir

درآمد

خداوند خصلت‌های مشاجره، کنکاش و دلیل‌خواهی را در نهاد انسان قرار داده و به وسیله‌ی این خصلت‌ها او را از دیگر موجودات متمایز ساخته است. و در کتاب گرانقدرش شیوه‌ی پرداختن به این خصلت‌ها را بیان نموده است. به همین خاطر مثل‌هایی را به شیوه‌ی متنوعی برای انسان بیان نمود؛ تا در رسیدن به حقیقت و پذیرش آن، راهنما و دلیلی برای انسان باشد. خداوند این موضوع را در این آیه بیان می‌فرماید:

﴿وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ

شَيْئًا جَدَلًا﴾ (کهف: ۵۴)

«ما در این قرآن برای مردمان، هرگونه مثلی را [که در امور دنیوی و دنیای بعد از آن نیازمند باشند] به شیوه‌های گوناگون بیان داشته‌ایم [تا از آن‌ها پند گیرند] ولی انسان [طبیعتاً دوستدار جرّ و بحث و مشاجره است و] بیش از هر چیز به مجادله می‌پردازد [و با حقایق می‌ستیزد].»

مثل‌های قرآنی تنها به برطرف کردن نیاز شدید انسان به دلیل و مناقشه، اکتفا نکرده بلکه تلاش نموده است که این نیاز را جهت بخشیده و انسان را

به گونه‌ای تربیت نماید که در راه رسیدن به حق به مناقشه پردازد و به اندازه‌ای به مناقشه ادامه دهد تا اینکه به دلیلی ارزشمند و محکم برسد، نه اینکه به منافشه‌ای بی‌حاصل و بی‌نتیجه و صرفاً به منظور مبارزه طلبی و دشمنی پردازد. به همین خاطر یکی از مهم‌ترین کاربردهای این مثل‌ها این است که عقل‌ها را بر پایه‌ی استدلال صحیح و تفکر سالم تربیت نماید.

مثال قرآنی با برقراری تعادل به تربیت هیجانات درونی می‌پردازد به گونه‌ای که میان آنچه که واکنش‌های فطری را بر می‌انگیزانند مانند بیان مثل برخی حشرات و تمایل به پاداش و منفعت، و میان هدف‌های مثل از قبیل برانگیختن حرم و اراده‌ها به سوی عمل خیر، پرداخت صدقه و انجام مسئولیت‌های اجتماعی، تعادل ایجاد می‌کند. در این صورت است که رفتار پسندیده‌ای که مثل با هدف تربیت انسان بدان تشویق می‌کند، به خاطر همراه شدن با تمایل و پاداش، مورد قبول انسان قرار می‌گیرد و از دیگر سو، در مواردی که مثل رفتار زشتی را با هدف دوری انسان از آن به تصویر می‌کشد، به دلیل همراه شدن با واکنش‌های نفرت انگیز، پشت و ناپسند جلوه می‌کند. پس با این شیوه مثل‌های قرآن هیجانات و عواطف انسانی را می‌پروراند. به این معنی که وجدانمان را به گونه‌ای اخلاقی تربیت می‌دهد و آن را به سوی حق جویی، خیرخواهی و دلبستگی و فداکاری به خاطر آن‌ها و همچنین تنفر و دوری از شر و باطل، هرچند که وسوسه انگیز باشند، سوق می‌دهد. این تنفر هنگامی صورت می‌گیرد که شر و باطل را به اشیای بی‌ارزشی مانند برخی حشرات و یا بعضی حیوانات نادان و یا کارهایی که منجر به زیان و نابودی می‌شوند، تشبیه می‌کنند. مانند بادهای سمی و نابود کننده‌ی کشتزارها و مانند آتشی که میوه‌ها و درختان و محصولات را به آتش می‌کشد.

پس تربیت با مثل‌های قرآنی و [سنت] نبوی گونه‌ای روش تربیتی مستقل

است و هنگام تلاش برای عملی ساختن اهداف اعتقادی و رفتاری آن، عقل و وجدان را به کار می‌گیرد و آن‌ها را تربیت می‌نماید. این روش تربیتی نیز دارای مراحل، ویژگی‌ها و روش‌هایی می‌باشد و مریدان باید این مراحل و ویژگی‌ها را بشناسند و ما در بخش‌های بعدی بدان خواهیم پرداخت - تا به اندازه کافی به هر کدام از آن‌ها بپردازند و سپس زوایای پنهان درون کودکان و نوجوانان را برانگیزانند و زمینه‌ی تفکر آن‌ها را فراهم نمایند، با این هدف که برای شکل‌گیری مهارت‌ها و فهم عناصر حکم یا مقدمه و سپس میان هر مقدمه‌ای با دیگری و نیز میان مقدمه‌ها و نتیجه‌ها تربیت شوند، تربیتی که با برانگیختن توجه کودکان و نوجوانان به پیامدها همراه است، تا اینکه رفتاری را در پیش گیرند که منجر به پیامدهای سالم و پسندیده می‌گردد و نیز از تمام آن چیزی که به پیامدهای آگوا می‌انجامد، دوری نمایند. این روش همان‌گونه که خواهیم دید - نتایج رفتاری در زندگی فردی و اجتماعی داشته و نیز در روان و رفتار انسان و همچنین در جامعه و شکل‌گیری ارتباط میان افراد آن تاثیر عمیقی بر جای می‌گذارد.

به همین خاطر یکی از مهم‌ترین هدف‌های این مبحث، مطرح نمودن دیدگاه تربیتی اسلوب قرآن در بیان مثل‌ها و نیز در بیان تربیت‌پذیری عقل، وجدان و رفتاری است که از این مثل‌ها برداشت می‌شود. همچنین در این مبحث با بیان پیشینه‌ی تربیت اسلامی، ویژگی‌های تربیتی اسلامی در کنار ویژگی‌های تربیتی معاصر بیان می‌شود، به گونه‌ای که می‌کوشد تا اصالت اسلامی، روش‌های منسجم و مبتکرانه و تربیت رفتار و وجدان را با یکدیگر پیوند زند.